

NOTE ETIMOLOGICE

DE

VICTORIA ZASTROIU

Șicli vb. IV. Este atestat în Moldova, Bucovina și prin Transilvania, cu sensul de 'a (se) îmbiba sau a (se) acoperi cu murdărie, înai ales cu substanțe unsuroase'. Cu acest înțeles a fost înregistrat în mai multe localități din jud. Suceava¹, într-o comunicare din Straja, același județ, și în două dicționare: DL² și DM. În alte izvoare³ sensul se restrânge, referindu-se doar la părul oamenilor: 'a deveni șlinos, lipicios'. De la acest verb s-au format și derivatele *șicleală* și *șiclit*, care circulă în aceleași zone. Dintre lucrările citate, numai în dicționarul lui A. Scriban găsim o referire etimologică; relația pe care o face autorul cu „clei“ (de origine slavă) este neconvingătoare.

Etimonul verbului în discuție este *șiclu* (vezi mai jos), cuvânt care, pînă acum, nu a fost înregistrat în nici un dicționar românesc.

Șiclu s.n. Circulă prin Transilvania cu mai multe sensuri: 1. 'alunecos, ghețuș' (Rosia, jud. Bihor)⁴; 2. 'pămînt alunecos, moale sau argilos' (în două comunicări din localitățile Baia și Corbești, jud. Arad); 3. 'murdărie care se depune pe sticle, oale etc.' (comuna Bonț, jud. Cluj)⁵; 4. 'lapoviță' (Sînrăcolau Român, jud. Bihor)⁶. Etimonul acestui cuvînt este maghiarul *sikló* 'alunecos'⁷.

Sensurile cuvîntului *șiclu* (la 3, relația de sens cu verbul este imediată) cît și arile de circulație ale celor două cuvinte, care coincid în parte, explică derivarea lui *șicli* din *șiclu*.

Șistăr s.n. Cu sensul de 'unealtă asemănătoare cu compasul, folosită în rotărie', circulă în Banat și prin vestul Olteniei. A fost înregistrat de Ion Ionescu⁸, de Sofronie Liuba și Aurelie Iana⁹ și în localitatea Ghilad, jud. Timiș¹⁰.

¹ *Leric regional*, [I], [București], 1960, Editura Academiei R.P.R., p. 108.

² Folosim abrevierile din *Dicționarul limbii române* (DLR); informațiile privind circulația cuvintelor provin din fișierul acestui dicționar.

³ S. Fl. Marian, *Vrăji, farmece și desfaceri*. Adunate de ... București, 1893, p. 178; August Scriban, *Dicționarul limbii românești*, Iași, 1939 s.v.

⁴ *Atlasul lingvistic român* (în continuare ALR), serie nouă, vol. V, h. 1310/310.

⁵ Petre Coman, *Glosar dialectal*, București, 1939, s.v.

⁶ ALR, serie nouă, vol. III, h. 796/316.

⁷ Cf. Eckhardt Sándor, *Magyar-francla szótár*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958, p. 1868.

⁸ *Agricultura română din județul Mehedinți*, București, Imprimeria Statului, 1868, p. 712.

⁹ *Topografia satului și hotarului Măidan*, Caransebeș, 1895, p. 121.

¹⁰ ALR, Partea a II-a, material netipărit, ca răspuns la întrebarea 6681.

Cuvîntul există și în DL și DM, în forma *sistar*. Această formă este însă eronată, fiind rezultatul unei transcrieri neinterpretate a cuvîntului, așa cum era dat de Ion Ionescu. În aceste două dicționare nu se indică nici o etimologie.

Etimonul lui *șiștar* este sîrbocroatul *šestar* 'compas' ¹¹.

Șușău subst. Înseamnă 'năgară' (*Stipa capillata*). Este înregistrat de Artur Gorovei și M. Lupescu ¹², precum și în dicționarul lui Al. Borza ¹³. Credem că trebuie pus în legătură cu maghiarul *susa* ¹⁴ 'cornaci' (*Trapa natans*).

Șușmăn s.m. Potrivit unei comunicări din Bucovina, însemna '(în organizarea administrativă mai veche a Bucovinei) membru în comitetul sătesc'.

Etimonul acestui cuvînt este germanul *Ausschussmann*.

Șușni vb. IV. Este înregistrat în Banat cu sensul de 'a ofta, a suspina'. Este consemnat cu acest sens de Emilian Novacovicu ¹⁵ și în localitățile Șopotul Nou ¹⁶ și Borloveni Vechi ¹⁷, ambele din jud. Caraș-Severin. Propunem ca etimon sîrbocroatul *šušnuti* 'a fremăta, a foșni' ¹⁸.

Șuștav, -ă adj. Cuvîntul circulă în Transilvania, prin Banat, Bucovina și Moldova cu sensul: '(despre oi) care are lînă puțină, cu fire scurte sau linse, fără onduțații'. A fost înregistrat într-o comunicare din Simboleni, jud. Cluj, precum și în alta din Ciocănești, jud. Suceava (în ambele comunicări cuvîntul apare în forma *șiștav*). A mai fost notat și în localitățile Gherman, jud. Timiș, Poiana Sibiului, jud. Sibiu și Runcu Salvei, jud. Bistrița-Năsăud ¹⁹. Recent a fost înregistrat în comuna Feldru, jud. Bistrița-Năsăud ²⁰. Dicționarele nu înregistrează acest cuvînt, cu excepția dicționarului lui Tiktiņ, în care figurează într-un citat (pe baza unei comunicări din Moldova: 'oaie șiuștavă de lînă') utilizat la cuvîntul *șiștav*, pe care îl vom discuta mai jos.

Avînd în vedere semnificațiile deosebite și zonele de circulație diferite ale celor două cuvinte — *șiștav* și *șuștav* — ne aflăm, probabil, în fața a două cuvinte cu etimologii distincte. Pentru *șuștav* propunem ca etimon sîrbocroatul *šutav* înregistrat cu mai multe sensuri, printre care și acela de 'pleșuv, golaș' ²¹.

Șútru s.n. Prin vestul Transilvaniei înseamnă 'spațiul cuprins între cuptor (sau sobă) și perete'. Este înregistrat cu acest sens în localitățile Sinnicolau Român și Voivozi, jud. Bihor ²², precum și în comuna Girișu de Criș, același județ ²³.

Credem că trebuie pus în legătură cu maghiarul *sutu*, variantă regională a lui *sut* ²⁴, cu același sens. În ceea ce privește apariția lui *-r-* pe lîngă *t* (și *d*) cf. *mistref, salatră, strafidă (zadră, bundră)* ²⁵.

¹¹ Vezi Vuk Stef. Karadžić, *Srpski rječnik...*, Beograd, 1898, p. 866.

¹² *Botanica poporului român*, Folticeni, 1915, p. 90: 'năgara naltă se mai cheamă și șușău ori șușarcă'.

¹³ *Dicționar etnobotanic*, [București], Editura Academiei R. S. România, 1968, p. 165.

¹⁴ Cf. Szinnyei József, *Magyar tájszótár*, [II], Budapest, 1897—1901, p. 446.

¹⁵ *Cuvinte bănățene adunate de...*, Oravița, Tipografia Felix Weiss, I, 1925, p. 19.

¹⁶ *Folclor din valea Almăjului*, în „Anuarul arhivei de folclor“, Cluj—București, III, 1935, p. 72.

¹⁷ ALR I, vol. I, h. 85/12 (este notat în forma *șușni*).

¹⁸ Cf. Vuk Stef. Karadžić, *op. cit.*, p. 880.

¹⁹ Vezi *Chestionar pentru un atlas lingvistic al limbei române*, V, Sfîna, păstoriul și prepararea laptelui, Cluj, 1931 — ca răspuns la întrebarea 67.

²⁰ *Lexic regional*, II, București, Editura științifică, 1967, p. 77.

²¹ Vezi I. I. Tolstoi, *Serbsko-horvatsko-russkij' slovar'*, Moscova, 1958, s.v.

²² ALR II, vol. I, MN 146, 3877 bis/316, 325.

²³ *Lexic regional*, [I], p. 72.

²⁴ Cf. Szinnyei József, *op. cit.*, p. 449.

²⁵ Sextil Pușcariu, *Limba română*, vol. II: *Rostirea*, [București], 1959, Editura Academiei R.P.R., p. 123.

Șvene s.n. Este înregistrat în comuna Lisa, jud. Brașov, cu sensul 'figură la dansul popular «feciorcasca»'²⁶. O etimologie posibilă este germanul *schwenken* 'a schimba direcția; a se întoarce'.

Șistav, șusarnie, șuscuri, șușilă, șușă

Aceste cuvinte regionale, ale căror etimologii sînt necunoscute sau neclădite, sub aspect semantic sînt legate de noțiunea de 'a se usca, uscat, uscăciune etc.'

Șistāv, -ă adj. Inițial, cuvîntul circula numai în Muntenia și Oltenia²⁷. Cu sensul: '(despre boabele cerealelor) pipernicit, chircit, sec' sau '(despre știuleți ori despre cereale) cu boabe pipernicite, chircite, seci' a intrat în limbajul de specialitate al agronomilor²⁸.

S-a menținut însă și ca termen regional cu circulație în Muntenia și Oltenia, cu înțelesul '(despre oameni sau despre animale) firav, debil; bolnăvicios'. Cu acest sens este consemnat de C. Rădulescu-Codin²⁹, în CADE, în revista „Ion Creangă”³⁰ și de Mircea Tomescu³¹. A mai fost înregistrat din județele Olt și Vâlcea de Ion Nijloveanu³² și din localitățile Săpata și Costești, ambele din jud. Argeș, de D. Udrescu³³. În unele dintre izvoarele citate, cuvîntul în discuție a fost înregistrat în forma *șiscāv*, formă care în comparație cu *șistāv* este mai apropiată de etimonul pe care-l vom propune. Dintre dicționare, îl consemnează cu primul sens doar TDRG, SCRIBAN, D., DL și DM. În CADE apar ambele sensuri. TDRG și CADE nu dau nici o indicație etimologică. A. Scriban a propus ca etimon bulgărescul *ушувас* care înseamnă 'trupes, corpulent, gras, obez', etimologie care a fost preluată de DM. Din punct de vedere semantic acest etimon nu se justifică. Propunem ca etimon bulgărescul *ушувас* consemnat în dicționarul lui Najden Gerov³⁴ cu sensurile 1. 'uscat, sec arid' și 2. 'vlăguit, istovit, sfirșit'. În ceea ce privește aspectul fonetic, se poate presupune înlocuirea grupului consonantic *șc*, neobișnuit în limba română, cu *șt*.

Șusărnîe s.f. A fost înregistrat într-o comunicare din Bucovina și înseamnă 'construcție în care se usucă scoartă de copac sau scinduri'. Etimonul acestui cuvînt este ucraineanul *сушарня* 'Darrhaus, Trocken-Kammer'³⁵.

Șuscuri subst. (pl.). Circulă în Banat, fiind atestat în localitatea Răcășdia, jud. Caraș-Severin³⁶, cu sensul de 'crengi, vreascuri etc. (aduse de ape)'.
Propunem ca etimon sîrbocroatul *suška*.

²⁶ *Lexic regional*, [I], p. 94.

²⁷ Vezi *Răspunsuri la Chestionarul lingvistic al lui B. P. Hasdeu* (Manuscris, vol. V; răspunsul a fost obținut în localitatea Secuiu, jud. Dolj); G. F. Ciușanu, G. Fira, C. M. Popescu, *Culegere de folclor din jud. Vâlcea și împrejurimi*, București, Cultura națională, 1928, p. 201; Mircea Tomescu, *Glosar din județul Olt, Slatina*, tipografia „Tiparul Oltului”, 1944, s.v.; ALR, *materiale netipărit* (răspuns la întrebarea 5147 în punctul 928, Sălcișoara, jud. Ilfov).

²⁸ Vezi *Marea enciclopedie agricolă*, V, București, 1943, s.v.; Ion G. Botez, *Stringerea și păstrarea produselor agricole*, [București], Casa școalelor, [f.a.], p. 7; Traian Săvulescu, *Monografia uredinalelor din R.P.R., I*, [București], Edit. Academiei R.P.R., 1953, p. 143: 'boabele șistave nu pierd facultatea germinativă'.

²⁹ *O seamă de cuvinte din Muscel*, Cîmpulung, [1901], s.v.

³⁰ „Ion Creangă”, XIII, 1920, p. 83.

³¹ *Op. cit.*, s.v.

³² Vezi *Lexic regional*, II, p. 17.

³³ *Glosar regional Argeș*, București, Editura Academiei R.S. România, 1967, s.v.: 'azi sînt cam șistav, nu mă sînt tocmai bine'.

³⁴ Vezi Najden Gerov, *Rečnik na bălgarski ezik*, V, P-A, Plovdiv, 1904, p. 291.

³⁵ Cf. Zeno Kuzela und Jaroslav Rudnyčkyj unter mitwirkung von Karl H. Meyer, *Ukrainisch-deutsches Wörterbuch*, Leipzig, 1943, p. 1258; vezi și *Dicționar ucrainean-român* [redactor: Gheorghe Cocotailor], București, Editura didactică și pedagogică, 1964, p. 786.

³⁶ Vezi Lucian Costin, *Gratul bănățean*, II, Turnu Severin 1934, p. 190; *Chestionar pentru un atlas lingvistic al limbii române*. Chestionarul IV. *Nume de loc și nume de persoane*, Cluj, 1930; răspuns la întrebarea 59.

Șușiță s.f. Este consemnat în Ruginosu, jud. Caraș-Severin³⁷ și înseamnă 'leasă de nuiele pe care se usucă sau se afumă fructele'. Provine din sârbocroatul *sušilo*³⁸ cu același înțeles.

Șusă s.f. A fost înregistrat în Bucovina și în Moldova cu sensul de 'despicătură lungă și îngustă de lemn, care se bate pe pereții sau, rar, pe tavanul de birne al unei case, înainte de a muri'. Este atestat cu acest sens de Tudor Pamfile³⁹ și în mai multe localități din județele Suceava (Drăgușeni, Holda, Negrileasa, Panaci) și Neamț (Călugăreni, Pîrîul Cîrjei, Sabasa)⁴⁰. A mai fost notat și în localitatea Girov, jud. Neamț⁴¹. Dintre dicționare îl menționează T. Stamat⁴², în formele *șosele* și *susele*, și Lazăr Șăineanu⁴³. Ultimul autor trimite pentru etimologie la *șișă* (variantă a lui *șiță*), care circula însă în Transilvania. Propunem ca etimon ucraineanul *cyu* 'Trockenholz, trockener Windbruch'⁴⁴.

³⁷ Lucian Costin, *Grăul bănățean*, [I], Timișoara, „Cartea românească”, 1926, p. 197; „Arhivele Olteniei”, Craiova, III, 1924, p. 392.

³⁸ Vuk Stef. Karadžić, *op. cit.*, p. 751.

³⁹ *Industria casnică la români*, București, 1910, p. 420.

⁴⁰ Vezi V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional*, [București], Editura Academiei R.P.R., [1961], p. 71.

⁴¹ Vezi *Chestionar pentru un atlas lingvistic al limbei române. Chestionarul II. Casa*, Sibiu, 1926, ca răspuns la întrebarea 369.

⁴² *Disionăraș românesc de cuvinte tehnice și altele greu de înțeles*, Iniția ediciune, Iași, Tipografia Buciumului român, 1851.

⁴³ *Dicționar universal al limbei române*, Craiova, 1929, s.v.

⁴⁴ Zeno Kuzela und Jaroslau Rudnyčkyj unter 'mitwirkung von Karl H. Meyer, *op. cit.*, p. 1258; cf. și Boris Hrinčenko, *Slovar' ukrajins' koji movy*, II, Berlin, 1924, p. 744.

Portretul lui GHEORGHE SAULESCU

Fotografia de mai sus, care îl reprezintă pe profesorul și filologul ieșean Gh. Săulescu (1798—1864), a fost făcută prin anii 1905—1908, după un tablou executat (se spunea) de pictorul Constantin Stahl. La acea dată tabloul se afla în posesia familiei Gh. Lecca, stabilită mai târziu în București.

Posed această fotografie ca o amintire de familie, fiind — pe linie maternă — un strănepot al lui Gh. Săulescu. Mama mea, Maria Dimitriu-Cernătescu, a fost fiica Elenei Săulescu-Dimitriu, care, la rîndul ei, era fiica filologului Gh. Săulescu și a soției sale Elisabeta.

Intrucît portretul lui Gh. Săulescu este ca și necunoscut, căci o copie făcută după același tablou, aflată pe vremuri la primăria municipiului Iași, s-a pierdut în împrejurările primului război mondial, iar portretul pictat într-un medallion de pe plafonul vechii aule a Universității din Iași s-a deteriorat între timp și a fost înlocuit cu alt portret, dau publicității această fotografie, pentru a folosi celor interesați.

Mircea Cernătescu
Iași, str. Sărăriei, nr. 155